

Büntető perorvoslati rendszerünk változásai

I. Bevezető megjegyzések

A büntető eljárás történeti rendszereinek mindenkori szerves része ("alrendszere") volt a perorvoslati rendszer, már amióta velük kapcsolatban egyáltalán rendszerről lehet beszélni. Mindenesetre *Európában* mintegy 200 éve lehet, mert a francia forradalmi (1791–1793), illetőleg a napoleoni (1808) törvényhozás rendszert alkotott a büntető eljárásban és ezen belül a perorvoslatokban is. A *rendszert megalapozó elvek* pedig mai szemmel nézve is moderneknek, időtállóknak bizonyultak; jogi kifejezői voltak ugyanis, és ma is azok, a politikai, társadalmi követelményeknek: törvény előtti egyenlőség, független bíróságok, szabad bizonyítási rendszer, a büntető tárgyalás kontradiktórius jellege, vádelv, védelem elve, nyilvánosság, szóbeliség, közvetlenség. Ezek az elvek kisebb-nagyobb módosulásokkal alapjai lettek a XIX. századi európai eljárási kódexeknek és természetesen befolyással voltak a perorvoslati rendszerekre is.

Hazánkban csak később követték az európai fejleményeket a büntető eljárás és benne a jogorvoslatok korszerű rendszerének kialakításában. Korábbi kezdeményezések után csak a *múlt század végére* sikerült első egységes büntető perrendtartásunkat megteremteni és abban a jogorvoslatokat is viszonylag egységes elvek szerint szabályozni. Az 1896. évi XXXIII. tc-be foglalt – most éppen 100 éves – első kódexünk (Bp.) a maga *vegyes rendszerében* az akkor már klasszikus francia modell német–osztrák jogterületen módosult változatát valósította meg, bár ez kevésbé vonatkozott a perorvoslatok szabályozására. Ez utóbbi ugyanis a kétfokú fellebbviteli rendszernek sajátos megoldása volt.¹

A hazai büntető perorvoslati rendszer változásainak áttekintésénél elegendőnek látszik a Bp-beli szabályozást *közvetlenül megelőző* perorvoslati joghelyzet vázlatos bemutatása. Ugyanakkor az áttekintés *záró időszakának*, a hazai hatályos perorvoslati rendszernek a taglalása is csupán érintőleges lehet, minthogy a jogalkalmazás mai kérdései nyilvánvalóan más irányú vizsgálódásra tartoznak. Még kevésbé terjedhetnek ki – alapvetően a múlt változásaira figyelemmel lévő – elemzéseink de lege ferenda szempontú megfontolásokra. A csakis a rendszer változásait szem előtt tartó érdeklődésünk nélkülözheti a rendszerre közvetlenül befolyással nem lévő per(jog)

¹ De valószínűleg igaza lehetett *Vargha* Ferencnek: "Nincs törvényhozás, mely perorvoslatról nem gondoskodnék, de alig van kettő, mely a perorvoslatok módozataira nézve egymással megegyezik" (*Balogh* Jenő–*Edvi* Illés Károly–*Vargha* Ferenc: A bűnvádi perrendtartás magyarázata. IV. Bp. 1900. I. p.).

orvoslati fajták felemlítését is. (Pl. a büntető eljárás előkészítő szakaszában, a külön eljárásokban meghonosodott jogorvoslatok).

II. Perorvoslati eljárások a Bp-t közvetlenül megelőző időszakban

1. A XIX. század második felében az 1861. évi Országbírói Értekezlet bizottságai által kötött "ideiglenes kiegészítő megállapodás" csak a perorvoslatokkal kapcsolatban szükségessé vált legfontosabb deklarációkat tartalmazta. (Az egyenlőség érvényesülése nemesek és nem nemesek ügyeiben egyaránt). A későbbi eljárási kodifikációs kezdeményezések megalapozásai voltak: az igazságszolgáltatásnak a közigazgatástól való elkülönítését kimondó 1869. évi IV. tc., valamint az igazságszolgáltatás államosítását megvalósító 1871. évi XXXI. tc. a bíróságokról és az 1871. évi XXXIII. tc. az ügyészségekről.

A *szervezeti rendezésnek* közvetlen összefüggései lettek a büntető eljárás, s benne a jogorvoslatok (a felsőbbbíróságok előtti eljárás) kérdéseivel. Az akkori kodifikációs munkálatok közül kiemelkedik az *1872. évi törvényjavaslat*, amely később sem vált törvénné. A magas szakmai színvonalú javaslatot az igazságügyminiszter a bíróságoknak körlevélben megküldötte és követésre ajánlotta. A felsőbbbíróságok kezdeti fenntartásai után, az 1872. évi "Ideiglenes Bünvádi Eljárási Szabályok" (borítólapjáról: "Sárga könyv") irányítója lett a *büntető eljárási gyakorlatnak* egészen az 1896. évi Bp. megalkotásáig.²

Az 1872. évi Szabályzat azonban a perorvoslatokról mindössze annyit rendelkezett, hogy rögzítette a fellebbezési jogosultságot, a fellebbezés bejelentésének módját és a fellebbezés felfüggesztő hatályát (115–117 §.). A joggyakorlatban a Curia iránymutatásai alapján alakultak ki a jogorvoslatok (a kétfokú fellebbezés) működésének körvonalai. Ezekből nem állt össze egységes perorvoslati rendszer, de *bizonyos "rendszerbe illő" elemek* felismerhetők bennük.³ Ilyenek az alábbiak:⁴

2. *Perorvoslati fajták*: fellebbezés (ítéletek és végzések ellen két fokon, előzetes letartóztatás és vizsgálati fogság kérdésében három fokon); semmisségi panasz (a sajtóperekben eljáró esküdtbíróság ítélete ellen). *Perorvoslati bíróságok* másodfokon: ítéletáblák (törvényszéki ügyekben); törvényszékek (járásbírói ügyekben); harmadfokon: Curia (törvényszéki ügyekben), ítéletábla (járásbírói ügyekben).

Fellebbezés, illetőleg felülvizsgálat hivatalból. Főbenjáró ügyekben (halállal büntetett, vagy halált eredményezett más bűncselekmény esetén, kivéve a gondatlan emberölést) a közvádoló köteles volt fellebbezni; ha ő és más jogosultak is a fellebbezést elmulasztották, az ügyet hivatalból fel kellett terjeszteni a felsőbbbírósághoz, amely hivatalból köteles volt azt felülvizsgálni.

Az erre *jogosultak* (ügyész, vádlott, védő, magánvádló) által *fellebbezhető* volt az ítélet rendelkező és indoklási része. Feloldó (az eljárás kiegészítését és új határozat hozatalát elrendelő) végzés ellen nem volt helye fellebbezésnek. Az *ügyész*: ha az első

² L. erre: Fayer László: A magyar bünvádi eljárás mai érvényében. Bp. 1887. 48–51. p.

³ Erre a pozitívumra mutatott rá Finkey Ferenc (A magyar büntető perjog tankönyve. Bp. 1916. 530. p.), megjegyezve, hogy "1872. előtti joggyakorlatunkban valódi labyrinth volt a perorvoslati szak".

⁴ L. ezekre a joggyakorlat (a Curia határozatai) részletes ismertetésével: Fayer i.m. 244–245., 255., 258–259., 271. s köv. p.

fokú ítéletben megnyugodott, a másodfokú bíróság nem enyhített ítélete ellen nem fellebbezhetett a vádlott terhére; ha az első fokú ítéletet csak a minősítést illetően fellebbezte, a helybenhagyó másodfokú ítélet ellen a büntetés súlyosítása végett nem élhetett fellebbezéssel. "A fellebbezés által az ítélet hatálya felfüggesztetik" (Szab. 117. §); de a halálra vagy legalább 5 évi szabadságvesztésre elítélt, vagy akinek szökésétől alaposan tartani kell, vagy akinek állandó lakása nincs, "az ítélet kihirdetése után letartóztatandó" (uo.). A fellebbezés elintézése (elbírálása) szabályként nyilvános tárgyaláson, de bizonyítás felvétele nélkül, kizárólag az *ügyiratok alapján* történt.

Főbenjáró ügyekben: a fellebbezési bíróság az alsóbíróság ítéletét egész terjedelmében mind a vádlott javára, mind terhére *hivatalból felülvizsgálta* és a törvénynek megfelelő döntést hozott. *Nem főbenjáró* ügyekben: *csak a vádlott javára* volt lehetséges a felülvizsgálat és az ítélet megváltoztatása akkor, ha terhére az ügyész nem fellebbezett. A *büntetés* csak kifejezetten erre irányuló ügyészi fellebbezés alapján volt súlyosítható, a *minősítést* viszont meg lehetett változtatni minden irányban hivatalból is. Ha a fellebbezéssel érintett vádlott felmentésére vagy cselekményének enyhébb minősítésére okot adó körülmény a fellebbezéssel nem érintett vádlottra nézve is fennforog, az utóbbi javára is mód volt a felülvizsgálatra és a kedvező döntésre. Mellékbüntetések alkalmazásának hivatalból is helye volt.

A fellebbezési bíróságok *határozatainak* fajtáit illetően az ítélkezési kazuisztikából arra következtethetünk, hogy az anyagi jogszabálysértés eseteiben megsemmisítő ítéletet nem lehetett hozni, hanem az ügyet érdemben kellett elbírálni.

A *perújításról* (újrafelvétele) nem szólt az 1872. évi Szabályzat, az eljárás módozatait a judikatura alakította ki.⁵ Lényege: perújításnak a terhelt javára csak felmentés céljából volt helye, terhére súlyosabb büntetési tétel alkalmazása, illetőleg – ha felmentették – elítélés végett; nóvumok alapján az alapügyben első fokon eljáró bíróság döntött a perújítás megengedhetősége kérdésében, azután a perújítási tárgyaláson teljes terjedelmében felülvizsgálta és újra elbírált az alapügyet. Főbenjáró ügyekben gyakorlatilag a Curia belátása szerint döntött a perújítás megengedhetőségéről.

III. Az 1896. évi Bp. perorvoslati rendszerének jellemző vonásai

1. A Bp. (1896. évi XXX. tc.) perorvoslati rendszere magának a megvalósult egységes büntető eljárásnak és rendszernek szerves része volt, alapelvei és egyes alapvető rendelkezései közösek. A korábbi törvényjavaslatok, különösen az 1872. évi Szabályzat anyagai, a joggyakorlat tapasztalatai, a tudományos eredmények már *összességükben hasznosulhattak* a Bp. utolsó, 1892. évi tervezetének elkészítésénél, majd a végleges törvényjavaslat szaktanácskozmányokban 4 éven át tartó széleskörű megvitatásánál, a szöveg véglegesítésénél.⁶ Mindezek eredménye a perorvoslati rendszer európai színvonalon történt megteremtése a Bp.-ben, ezáltal a gyakorlat segítése, de egyben az elmélet érdeklődésének élénkülése is a perorvoslatok egyes, továbbra is problematikus kérdései iránt.

⁵ L. összefoglalóan: *Fayer* i.m. 289–304. p.

⁶ Ezek összegező ismertetése: *Balogh Jenő*: Magyar bűnvádi eljárási jog. I. Bp. 1901. 419–421.p.

A Bp. perorvoslati *reformjai* összefoglalva: rendszeresítette, fogalmilag elhatárolta az egyes perorvoslati fajtákat: fellebbezés (végzések ellen felfolyamodás), semmisségi panasz; szabályozta a jogerő utáni rendkívüli perorvoslatokat: perorvoslat a jogegység érdekében, újrafelvétel; megszüntette a hivatalból való fellebbezés intézményét; bevezette a kétfokú fellebbvitel rendszerét, egyszeri (első) perorvoslatként a fellebbezést, s egyszeri (második) perorvoslatként a semmisségi panaszt; szabályozta a ténykérdés és a jogkérdés támadásának és elbírálásának lehetőségeit; a perorvoslatok általános elintézési formájaként a tárgyalást írta elő, amelyen érvényesülnek a szabad bizonyítás, a védelem, a szóbeliség a közvetlenség, a nyilvánosság elvei, felszámolva ezzel az addig uralkodó írásbeliséget; rögzítette a perorvoslati bíróságok felülvizsgálati jogkörét, határozatait és azok korlátait (tényálláshoz kötöttség, súlyosítási tilalom).

2. A. A Bp. szabályai (381–425.§) a *fellebbezéssel* kapcsolatban a törvényszék első fokú eljárását vették alapul. Fellebbezni lehetett a *törvényszék első fokú ítéletét*, annak rendelkező és indokolási részét tényállási, bármely eljárási vagy anyagi jogi kérdésben; az utóbbiakat, mint alaki, illetőleg anyagi semmisségi okokat a törvény taxative felsorolta. (384–385. §); a főtárgyalás előtt felmerült semmisségi okok csak akkor voltak érvényesíthetők perorvoslatban, ha azokat a főtárgyaláson felhozták (382. §). A ténykérdés támadásának lehetősége a fellebbezéssel kimerült, mert – eltérően a Bp. előtti joghelyzettel – a konkrét ügyben hozott másodfokú ítélet ellen használható semmisségi panaszban a ténykérdést már nem lehetett támadni.

A *semmisségi okok*, amelyek a máig ismert tipikus (relatív, illetőleg abszolút) eljárási, valamint anyagi jogi szabálysértéseknek feleltek meg, hivatalból, illetőleg csak fellebbezési támadás esetén figyelembe veendő okokra voltak csoportosítva.

A háromtagú szakbíróból álló törvényszéki tanácsnak a jogosultak (ügyész, vádlott, védő stb.) által fellebbezett ítéletét az ítéltábla (öttagú, majd – az 1912. évi VII. tc. 14. §-ával történt szabályozás után – háromtagú szaktanácsban eljárva) bírálta el. Az elbírálás főszabályként a védő kötelező jelenlétében tartott *fellebbviteli főtárgyaláson* történt, ugyanazon eljárási alapelvek érvényesülése mellett, mint a törvényszéki első fokú tárgyaláson. Ugyanakkor a Bp. lehetővé tette a *tanácsülési* elintézés is eljárási szabálysértések és perttechnikai szabálytalanságok elbírálására; a tanácsülés nyilvános volt, de a felek nem szólalhattak fel.

Az előzőkből következő, további fontos újítás volt, hogy a kontradiktórius jellegű fellebbviteli főtárgyaláson – a szükséghez képest – részleges vagy teljes *bizonyításfelvételre* (az első fokon felvett bizonyítás megismétlésére) is sor kerülhetett; ebben az esetben a vádlott jelenléte kötelező volt. A bizonyítást az ítéltábla közvetlenül vagy kiküldött, illetőleg megbízott bíró útján foganatosíthatta (402–403 §). A Bp. ezzel a szabályozásával a fellebbezést igazi "tényperorvoslattá", az ítéltáblát – az első fokú bírósághoz hasonló – "ténybíróssággá tette".

Ezek a reformok az elmélet és a gyakorlat éles *kritikáját*, sőt a fellebbezés létjogosultságának kétségbevonását is kiváltották. A bírálatok⁷ szerint felemás eljárás az – és az eredmény is kétséges –, amikor a helyes tényállást a fellebbezési bíróság *részben közvetlen, részben közvetett* forrásokból törekszik megállapítani; ezt ugyanis csak a közvetlenség érvényesülése mellett lefolytatott tárgyalás és bizonyításfelvétel

⁷ Különösen: Vargha Ferenc: Ténymegállapítások az ítéltáblán és a Curián. Jogt. Közl. 1916. évi 5. sz.; Finkey i.m. 535–537. p., Auer György–Mendelényi László: A bünvádi eljárási jog I–VI. Bp. 1930–34. I. 1930. 12–14 p. (Szerző: Mendelényi).

biztosíthatja. Ezért vagy az utóbbira kell kötelezni a fellebbezési bíróságot, vagy meg kell szüntetni a fellebbezés intézményét, s a tény- és jogkérdés támadására és elbírálására egyaránt alkalmas semmisségi panaszt, s ezzel az egyfokú fellebbviteli rendszert kell bevezetni.⁸

B. Az ítéletábra – főszabályként – az első fokú ítéletnek és eljárásnak azokat a részeit vizsgálhatta felül, amelyek fellebbezési támadás tárgyai voltak [*fellebbezési kérelemhez kötöttség*, 387. § (1) bek.]. Kivételek: a semmisségi okok jelentős részét *hivatalból is* figyelembe kell venni (384. § ut. bek., 385. § ut. bek.); a vádlott terhére használt fellebbezést a javára használnak is kell tekinteni.

A fellebbezést elbíráló *határozatok* fajtái: az első fokú ítéletet és eljárást megsemmisítő s új eljárást elrendelő; az ítéletet megsemmisítő és az ügyet érdemben elbíráló; megváltoztató, helybenhagyó, hatályos kívül helyező; a fellebbezést elutasító; a fellebbezést visszautasító határozatok. E határozatok összességükben először vannak jelen a hazai perorvoslati rendszerben, mint a kasszatórius, illetőleg a reformatórius jogorvoslati mód elvi és fogalmi elkülönítését tükröző másodbírói állásfoglalások. Szabályozásukban egyúttal kifejezésre jut a fellebbezett ügy lehető érdemi elbírálására irányuló tendencia is. A Bp. a másodfokú határozat sajátos korlátjaként a *súlyosítási tilalom* elvét, amelynek érvényesülésére a régi hazai joggyakorlatban csak következtetni lehetett, *expressis verbis* mondotta ki [387. § (3) bek.].

C. Az első fokon *járásbíróság*on és másodfokon a törvényszéken intézett ügyekben a perorvoslatoknak néhány eltérő szabálya volt. A vádlott *terhére* – a rendkívüli enyhítő rendelkezés (akkori Btk 92. §) esetét kivéve – egyáltalán nem volt helye fellebbezésnek és a vádlott *javára* sem 50 koronát (később pengőt) meg nem haladó pénzbüntetés kiszabása esetén. A fellebbezés *tanácsülésen* történő elintézésének lehetősége szélesebb volt (pl. idetartozott, ha csak a büntetés kérdésében fellebbeztek).

3. A. A *semmisségi panasz* szabályozásának (Bp. 426–440. §) elvei. Az ítéletábra másodfokú ítélete ellen semmisségi panasznak kizárólag anyagi vagy alaki *semmisségi okból* volt helye a Curiahoz, amely így "tisztá jogbíróság" lett. A felek és egyes más jogosultak semmisségi panasz alapján a Curia – a harmadfokú eljárásban eddig ismeretlen elintézési formaként – tárgyalást tartott. Igaz, hogy a nyilvános tárgyalás csak szakjogászok felszólalásából állott,⁹ mert a bizonyításvétel ki volt zárva és azon kötelezően *csak a koronabíró* volt jelen; neki és a vádlott esetleg jelenlévő jogi képviselőjének felszólalási joga volt. Ezt a szabályozást, amely alapján az ítéletet a távollévő vádlott terhére is meg lehetett változtatni, a szakirodalomban a *védelem* elvével ellentétesnek minősítették és éles kritikákkal illették még évtizedekkel később is.¹⁰

A Curia felülvizsgálati és döntési jogkörének, a perorvoslati támadáshoz kötöttség és a súlyosítási tilalom elvén kívül, egy további korlátja is volt: a *tényálláshoz kötöttség* elve: "A Curia köteles határozatát... az ítéletábra által valóknak elfogadott tényekre alapítani" [437. § (1) bek.].

A Curia *határozatai* alapvetően a szerint különböztek, hogy a semmisségi panaszban felhozott semmisségi ok(ok) fennforgását a Curia megállapította-e vagy sem. Ennek volt a következménye a határozat fajtája: az *a limine* alaptalan (kizárt, elkésett

⁸ Így: *Finkey* i.m. 538. p.

⁹ *Finkey* i.m. 576. p.

¹⁰ *Mendelényi* i.m. 130. p.

stb.) semmisségi panasz visszautasítása; az *érdemben* alaptalan semmisségi panasz elutasítása (ilyenkor azonban hivatalból figyelembe veendő semmisségi ok alapján intézkedni lehetett); alaposnak talált alaki semmisségi ok esetén az első fokon, vagy a másodfokon eljáró bíróság, avagy mindkét bíróság ítéletének és esetleg eljárásának is megsemmisítése új eljárás elrendelésével; alapos anyagi semmisségi ok alapján megsemmisítés (hasonló változatokban) és egyben érdemi elbírálás.

Az utóbbi határozat-fajtához kapcsolódik a Bp.-nek az a további rendelkezése, amely az egész perorvoslati rendszert, benne a *semmisségi panasz-koncepciót* közvetlenül érintette. E rendelkezés [437. § (5) bek.] szerint: ha az érdemi elbíráláshoz olyan *tények* megállapítása szükséges, amelyeket az eljáró bíróságok *nem ismertek fel*, vagy mellőztek: a Curia az ítéletet megsemmisíti és új eljárást rendel el, amit az eljáró vagy más bíróságra bíz. Ebben az esetben tehát a Curia büntetőjogilag releváns tények *hiányának* megállapítására lett felhatalmazva. De már a tényekkel való illetén (negatív) foglalkozást lehetővé tevő törvényi rendelkezés is kezdő lépés volt azon az úton, amely végül is a Curiának (pozitív) tényállás-helyesbítési jogkörrel való felruházásához vezetett, jelentősen érintve ezzel a Curia tiszta jogbíróság jellegét, és gyengítve a perorvoslati rendszer viszonylagosan egységes elvi alapját is. [Vö. 1928. évi X. tc. (II. Bn.) 33. §; 1. részletesen alább IV. 3. pont].

B. A járásbíróság hatáskörébe tartozó ügyekben: kizárt volt semmisségi panasz használata a törvényszék másodfokú ítélete ellen, ha az – a váddal is egyezően – kihágást vagy pénzbüntetéssel fenyegetett vétséget bírál el [556. § (2) bek.]; a vádlott és a *javára* jogosultak csak a bűnösség és a büntetethezesség kérdésében és csak olyan ítélet ellen élhettek semmisségi panasszal, amely szabadságvesztéssel büntetendő vétségre vagy kihágásra vonatkozó ügyben keletkezett; a *vádló* is ugyanilyen ügyekben, de csak akkor, ha a törvényszék olyan cselekményt, amely a törvény szerint büntett, vétségnek vagy kihágásnak minősített [556. § (3) bek.]. A semmisségi panaszt a Curia (1907. évi XVIII. tc. 2 §-a óta már az ítéletábrla) bírálta el.

Ezek a korlátozó – az alaki semmisségi okból emelt semmisségi panaszt ki is záró – rendelkezések ugyan jelentős átalakítások voltak a kétfokú perorvoslati rendszer elveiben, a gyakorlat és az elmélet részéről azokat mégis helyeselték; így pl. *Finkey* megállapította, hogy a Bp. idevágó reformjainak köszönhetően "járásbírósági eljárásunk 1900 óta gyorsabb, egyöntetűbb és eredményesebb".¹¹

4. Rendkívüli perorvoslatok a Bp.-ben. A Bp. a perorvoslati rendszer szerves részeként szabályozta a korabeli külföldi tételes jogokban általánosan elfogadott perorvoslatot a jogegység érdekében, valamint az újrafelvételt (perújítást); ezek a korábbi törvényjavaslatokban csak mint általános elgondolások szerepeltek.

A. A jogegység érdekében a Curiához perorvoslat benyújtására jogosított volt a koronaügyész, ha valamely jogerős bírói határozat megsértette a törvényt (441. §). A Curia gyakorlata szerint: a törvénysértés fogalma alá csak az egyértelmű, *bírói mérlegelést nem engedő* törvényi rendelkezések sérelme volt vonható. Nem volt helye e perorvoslatnak, ha a Curia az ügyben már *érdemileg* határozott. Ez a törvényi kivétel összefüggött e rendkívüli perorvoslat rendeltetésével, azzal ti., hogy csak olyan ügyben van rá szükség, amelyben valamely lényeges jogalkalmazási kérdésben – rendes jogorvoslat hiányában – a legfelsőbb bírói fórumnak nem volt alkalma megnyilatkozni.

¹¹ *Finkey* i.m. 656. p.

Az ügyfélegyenlőségnek a perorvoslati rendszerben és eljárásban is érvényesítendő elve sérelmét látták egyes szakirodalmi állásfoglalások¹² abban, hogy a jogegységi jogorvoslat folytán tartott curiai tárgyaláson *csak a koronaügyész* jelenléte volt kötelező és csakis ő szólalhatott fel.

Elvi kérdést érintett az a szabályozás, amely szerint – alaposnak talált perorvoslat esetében – a curiai határozatnak a felekre rendszerint *nem volt hatálya*. (Ennek a rendkívüli jogorvoslatnak elsődleges célja ugyanis a bírósági gyakorlat egységének biztosítása). A deklaratív hatály, mint főszabály alól mégis *két kivétel* volt; az egyik: a törvénysértéssel elítéltet a Curia felmenthette vagy büntetését súlyosíthatta. (A gyakorlat szerint ezt nem diszpozitív, hanem kogens szabálynak kellett értelmezni); a másik: hatáskör hiánya esetén az ítélet megsemmisítésével új eljárást kellett elrendelni. (A gyakorlat szerint az új eljárásban sem lehetett a vádlottra az alapügyben megállapítottnál hátrányosabb rendelkezést hozni). Intenzíven érvényesült tehát a *favor defensionis* elve.

B. Az újrafelvétel. A jogerős bírói ítélet rendkívüli perorvoslattal való megtámadási lehetőségét – új bizonyítékok, illetőleg az alapügy elbírálása során megvalósult súlyos törvénysértések (bűncselekmények) okából – a korabeli európai eljárási kódexek többsége szabályozta, viszont a Bp. megalkotása előtt hazánkban csak "perújítási joggyakorlat" létezett és az 1872. évi Szabályzat is hallgatott róla.

Figyelmet érdemel a Bp.-nek a perorvoslati rendszer szempontjából meghatározó jelentőségű koncepciója. A Bp. alapjaiban közösen, de egyes vonatkozásokban eltérően szabályozta az elítélt (vagy felmentett) terhére, illetőleg az elítélt javára szolgáló újrafelvételi okokat; az előbbieket voltak a szigorúbbak. Míg az elítélt javára szóló újrafelvételhez elegendő, ha *nincs kizárva*, hogy az alapügy elbírálásánál megvalósult bűncselekmény befolyásolta az ítéletet, addig a *terhelt terhére* szólóhoz az kell, hogy a befolyásolás *feltehető* legyen [446. § (2) bek., 449. § (2) bek.]. Továbbá: az elítélt *javára* lehetséges újrafelvételnél nem, de a *terhére* irányulónál – feltételként – konkrétan meg vannak állapítva az enyhébb *büntetési tételek*, amelyek alapján elítélték, illetőleg azok a súlyosabbak, amelyek alkalmazása valószínűsíthető (450. §). A Bp.-ben a viszonylag bonyolult *hármastagozódású* újrafelvételi eljárás nyilvánvalóan a jogerős feloldásának kivételes megengedhetőségével volt összefüggésben.

IV. A Bp. perorvoslati rendszerének módosításai századunk első felében

I. A változások okai és jellege. Joggyakorlati (és kevésbé elméleti), valamint különféle más (jogpolitikai, célszerűségi) igények felmerülése folytán viszonylag hamar került sor a Bp. novelláris módosításaira, köztük a jogorvoslati rendszert illetően is. A változtatások tendenciája: az eljárás gyorsítása, egyszerűsítése érdekében korrigálni a Bp. perorvoslati rendszerének itt-ott merev elvi alapokon nyugvó szabályait, amelyek a gyakorlatban nem váltak be. Több, egyéb irányú szempont mellett (pl. kisebb jelentőségű ügyekben a perorvoslati jogosultság korlátozása) felismerhető volt a törekvés az eljárás meghosszabbodásával járó *kasszációs határozatok csökkentésére*, még a semmisségi panasz elbírálása során észlelt tényállási hiányosságok orvoslásának bizonyos eseteiben is. Továbbá: a büntető eljárásban megvalósult racionalizálási

¹² Pl. Mendelényi i.m. 152. p.

átalakulások (pl. *egyesbíráskodás*) következményeinek levonása a perorvoslatokra vonatkozólag.

A büntető perorvoslatok struktúrájában, alapvető szabályaiban a *század első felében* bekövetkezett változások ellenére magának a Bp-nek a perorvoslati rendszere nagyban-egészben mégis *stabil* maradt.¹³ A rendszer főbb elemei jelen voltak még a rendkívüli (átmeneti) jellegű eljárás jogalkotásokban is. (Pl. gyorsított büntető eljárás, rögtönbíráskodás, uzsorabírói eljárás, továbbá a külön eljárások, illetőleg más szempontokból az esküdtbírói eljárás stb.). Sőt a Bp. perorvoslati rendszerének bizonyos elemei "tovább éltek" a *századunk második felében* egyébként gyökeresen eltérő elvi alapokon alkotott kódexeinkben és azok novelláris módosításaiban, a bírósági, ügyészi szervezetnek – az eljárásra is hatással lévő – változásai mellett is.

Ennélfogva amikor az alábbiakban büntető perorvoslati rendszerünk változásainak főbb állomásait röviden áttekintjük, végig a Bp. rendszerének körében mozgunk, tulajdonképpen minden viszonyítás – közvetlenül vagy közvetve, akarva-akaratlan – a 100 éves Bp. rendszeréből és alapvető szabályaiból kiindulva és oda visszatérve történik. És ha mindez egyúttal "méltatás" is, ennyit valószínűleg meg is érdemel "jó öreg" Bp-nk.

2. A *fellebbezési* szabályokat módosító rendelkezések között vannak elvi jelentőségűek és egyúttal a semmisségi panasz miatti eljárásra is vonatkozóak. Ilyen az 1928. évi X. tc. (II. Bn.) 28. §-ának rendelkezése, amely a Bp. 385. §-ának 3. pontja helyébe lépett. A változás az, hogy míg a Bp. szerint csak a *rendkívüli enyhítő rendelkezés* (régi Btk. 92. §) téves alkalmazása vagy nem alkalmazása minősült anyagi semmisségi oknak, addig az új szabályozás szerint semmisségi ok a Btk és kiegészítő törvényei *büntetés* kiszabására vonatkozó *bármely rendelkezésének* megsértése. A szakirodalom szerint az új semmisségi ok az anyagi semmisségi oknak a Bp. rendszerében kialakított fogalmától eltávolodott.¹⁴ Korábban ugyanis csak az anyagi törvény határozott rendelkezésének megsértése minősült semmisségi oknak, de nem tartozott ide a bírói mérlegelésen alapuló, esetleg téves jogszabály-alkalmazás.

Ugyancsak éles kritikák célpontja volt a perorvoslatok használatával kapcsolatos szabályok kiegészítése az ún. *csatlakozás* intézményével. A II. Bn. 29. §-a értelmében: az a perorvoslatra (fellebbezésre vagy semmisségi panaszra) jogosult, aki perorvoslattal nem élt, az ellenkező érdekű jogosult perorvoslatához a perorvoslat elbírálására kitűzött tárgyalás vagy tanácsülés előtt 8 nappal csatlakozhatik. Ha a perorvoslatot visszavonták, a csatlakozás hatálya megszűnt. Ez az intézmény elsősorban a megfontolatlan védelmi perorvoslatok csökkentését célozta; a valóságban azonban arra volt alkalmas, hogy "az igazában lévő vádlottat is visszaretentse a perorvoslat használatától".¹⁵

¹³ Bár az irodalomban a fellebbezés indokoltságát többen kérdésessé tették, az eljárást lassító és bonyolító szabályai miatt legszívesebben eltörölték volna, pl. *Mendelényi* (i.m. 13. p.); szerinte a "magyar néplélekre" hivatkozással fenntartott kétfokú fellebbviteli rendszer már elavult, "a néplélek... ma már nem lel gyönyörűséget a hosszadalmas perlekedésben, únja a – bármilyen szenzációs – bűnügyeknek három fórumon és legalább annyi éven át való tárgyalását, s joggal igazságtalannak tartja a cselekmény elkövetése után 4–5 év múlva bekövetkező megtorlást".

¹⁴ Kifejezetten így értékelt *Mendelényi* (i.m. 61–62. p.); rámutat arra, hogy a – fellebbezés szabályai között elhelyezett – ez a semmisségi ok különösen a semmisségi panasz rendszerébe nem illeszthető be, noha a törvény szerint a semmisségi okok mindkét perorvoslatban azonosak.

¹⁵ *Mendelényi* i.m. 76. p.

A fellebbezés *visszautasítása* tárgyában *tanácsulésen* hozható határozatokat az 1907. évi XVIII. tv. 1. §-a kiegészítette azzal az esettel, amikor az első fokú bíróság a rendkívüli enyhítő rendelkezést teljesen *kimerítette*, és csak a vádlott fellebbezett egyedül a büntetés *enyhítése* végett (cél: a tárgyalási teher csökkentése az ítéletábrán).

A *védelem* elvének sérelmével kapcsolatos a II. Bn. 34. §-ának az a "könnyítő" rendelkezése, amely szerint a *közvédő* meg nem jelenése az ítéletábrán a fellebbviteli főtárgyalás megtartását nem akadályozza. Az irodalomban rámutattak arra, hogy a védő nélküli tárgyaláson a védelem "egyenlőtlen helyzetbe kerül a váddal szemben, ami ellenkezik... a vegyes rendszer alapelveivel".¹⁶

Már a Bp-t 1900. január 1-i hatállyal életbeléptető 1897. évi XXXIV. tc. 23. §-a kiegészítette a Bp. 419. §-át, amely a *vádlott kötelező jelenlétének* eseteit szabályozta az ítéletábrai fellebbviteli főtárgyaláson. A kiegészítés szerint a vádlott jelenléte – a bizonyítás esetén felül – akkor is kötelező, ha az életfogytig tartó vagy tíz évnél hosszabb tartamú szabadságvesztést kiszabó ítélet elleni fellebbezés nem egyedül semmisségi okra van alapítva.

3. A *semmisségi panasszal* kapcsolatos egyes módosítások. közvetlenül érintették a perorvoslati rendszert és a Curia tehermentesítését célozták. Az egyik: az 1907. XVIII. tc. 2. §-a a törvényszék másodfokú ítélete elleni semmisségi panasz elbírálását – az addigi Curia helyett – az *ítéletábrá* hatáskörébe utalta. A másik: korlátozása, illetőleg kizárása a semmisségi panasznak akkor, ha az első fokú ítéletet *egyesbíró* (1921. évi XXIX. tc. 2. §, 1930. évi XXXIV. tc. 101. §) hozta. E szerint: az ilyen ügyekben az ítéletábrá ítélete ellen semmisségi panasznak csak a Bp. 385. § l. a) és c) pontjában írt semmisségi okból (bűnösség, büntetethetőség) van helye (tehát alaki semmisségi okból egyáltalán nincs). De még a most említett anyagi semmisségi okból sem lehet semmisségi panasszal élni, ha az ítéletábrá az egyesbíró ítéletét a bűnösség és a büntetés tekintetében helyben hagyta, vagy csupán enyhébb büntetés kiszabásával változtatta meg (a Bp. 426. §-ának módosítása).

Az 1914. évi XIII. tc. 30. §-ának a Bp. 427. §-ának helyébe lépett rendelkezése szerint: a *törvényben kizárt* semmisségi panasz visszautasítása esetén a Curia (a hatáskörébe tartozó ügyekben az ítéletábrá) *hivatalból* figyelembe veendő semmisségi okok alapján intézkedhetett, míg a visszautasítás egyéb eseteiben (res judicata, elkésettség stb.) erre lehetőség továbbra sem volt.

A legnagyobb jelentőségű reformot a perorvoslati rendszerben a II. Bn. 33. §-a valósította meg. Ez, bizonyos feltételek mellett, *tényállás változtatási (helyesbítési) jogkört* adott a Curiának (és bizonyos ügyekben a semmisségi panasz tárgyában eljáró ítéletábrának; de az elvek áttörésének súlya természetesen a Curiára esett, amely eladdig tisztán jogbíró volt). A II. Bn idézett §-a szerint ugyanis a semmisségi panaszt elbíró bíróság az alsóbíró ténymegállapítását helyesbíti, ha úgy találja, hogy az hiányos, homályos, iratellenes vagy helytelen következtetéssel történt és a helyes tényállás az *iratok* alapján *kétségtelenül* megállapítható; az így helyesbített tényállás alapján kell a törvénynek megfelelő határozatot meghozni (az ügyet érdemben elbírálni). Az új szabályozásnak voltak további korrektívumai is: ha a ténymegállapítás helyesbítése a vádlott terhére befolyásolná a hozandó ítéletet, a *koronaügyészt és a védőt* meg kellett hallgatni; a tényállás helyesbítése végett perorvoslat nem volt

¹⁶ *Mendelényi* (i.m. 100. p.) "ellensúlyként" reméli, hogy az ítéletábrai tárgyaláson az említett esetben "szükségesség" okából [Bp. 412. § (5) bek.] mindig hivatalból rendelnek ki külön védőt.

használható, annak *csak hivatalból* volt helye; ha a helyes tényállást az iratok alapján kétségtelenül nem lehetett megállapítani, az *ítélet megsemmisítése* mellett az alsó fokú bíróságot a hiányok pótlására és új ítélet hozatalára kellett utasítani.

A korabeli szakirodalmi álláspontok a Curia tényállás-helyesbítési jogkörrel való felruházását – a többféle feltétel és korlátozás ellenére is – súlyos kritikákkal illették. Szerintük a *célszerűségi* megfontolás (az eljárások megismételtetésének elkerülése) nem indokolta a perorvoslati rendszer tisztaságának és egységének *elvi kérdésben* való megsértését. *Mendelényi László* curiai bírő – vitás kérdésekben következetes felfogásokat valló processzualistánk – kemény bíráló szavai szerint: az új rendelkezés "a Curiát felülvizsgálati bíróságból ténymegállapító bírósággá fokozza le és ez a lefokozás annál súlyosabb, mert a Curia az új tényeket hivatalból, pusztán az iratok alapján állapítja meg, s a tényállást a vádlott terhére s annak jelenléte és meghallgatás nélkül megváltoztathatja".¹⁷

A bírálatok rámutattak arra, hogy az új szabályozás sértette a Bp. 437. §-ának – az 1914. évi XIII. tc. 33. §-ával csak szövegezésében pontosított – azt a rendelkezését, hogy a Curia köteles határozatát az *alsóbíróságok által valóknak elfogadott tényekre* alapítani. Arra is figyelmeztettek, hogy a Bp. 437. §-ának – az 1914. évi XIII. tc. 35. §-ával pontosított – (5) bekezdése szerint: lényeges jogkérdés eldöntéséhez szükséges tények megállapításának elmulasztása miatt is csak az ítélet megsemmisítésének és új eljárás elrendelésének lehet helye, de maga a Curia *új tényeket nem* állapíthat meg.

A curiai ténymegállapítási jogkör tehát valóban "elveket lazító" volt perorvoslati rendszerünkben, ugyanakkor hozzá hasonló megoldások kerültek be majd 1945 utáni kódexeinkbe (l. alább V.pont).

4. *Járásbíróági* ügyekben a semmisségi panasznak a perorvoslati rendszert érintő korlátozását tartalmazza az 1930. évi XXXIV. tc. 122. §-a. Ennek értelmében a szabadságvesztéssel büntetendő vétségre vagy kihágásra vonatkozó ügyben az elítélt javára semmisségi panasznak [Bp. 556. § (3) bek] csak a Bp. 385. § 1. a) pontja alapján (bűnösség; korábban az 1. b) pont alapján büntetethőség kérdésében is) és csak akkor van helye, ha a másodfokon eljáró törvényszék szabadságvesztést alkalmazott (előzőleg ez az utóbbi megszorítás hiányzott). Továbbá: a vádló semmisségi panaszra egyáltalán nem jogosult. (Korábban jogosult volt a büntettet tévesen vétségnek vagy kihágásnak minősítő határozat ellen).

V. A perorvoslati rendszer főbb változásai 1945 utáni kódexeinkben és azok novelláiban

Általánosságban megállapíthatjuk, hogy az 1945 után viszonylag hamar egyfokúvá átalakult perorvoslati rendszerben a módosítások tengelyében a fellebbezési bíróság *felülvizsgálati* joga, kasszatórius, illetőleg reformatórius döntési jogkörének viszonya, valamint *ténymegállapítási* (bizonyítási) jogosítványainak változatai állottak.

¹⁷ *Mendelényi* i.m. 140. p. Hozzáteszi: "A közvetlenséggel és a szóbeliséggel ennyire ellenkező lehetőséget még a gyorsított eljárás (Gybp. 2731/1917.), tehát a háborús idők szüleménye is kizárandónak találta, mert a tényállás helyesbítését csak pro reo engedte meg, egyébként pedig csak cassatorius jogkört adott a Curiának". L. még e témára: *Medvigy* Gábor: Szük rés helyett tárt kaput. (Az 1928. évi X. tc. 33. §-a). Jogi értekezések Degré Miklós 70. születés napjára. (Szerk.: Heller Erik) Szeged, 1937. 231–241. p.

Az alábbiakban lényegében csak ezek rövid összefoglalására van mód (általában a törvény §-ok feltüntetésének mellőzésével).

1. A perorvoslatok alapkérdéseinek szabályozása az 1949. évi XI. tv-ben, valamint az 1951. évi III. tv-be foglalt kódexben és novelláiban. A háború utáni társadalmi, jogrendszeri átalakításban felújultak az 1896. évi Bp. megalkotása óta ismétlődő törekvések a perorvoslati rendszer *korszerűsítésére*, a perorvoslati eljárások lassúságának csökkentésére. A perorvoslati eljárás reformját *szervezeti* változások, másrészt az akkori szocialista országok eljárási modelljei is befolyásolták.¹⁸

Az 1949. évi XI. tv. rendelkezett a nép részvételéről az igazságszolgáltatásban, egyúttal bevezette az *egyfokú fellebbvitel* rendszerét. A járásbírói és törvényszéki (majd: megyei bírósági) ügyek perorvoslati szabályainak addigi részbeni különbözősége megszűnt. A fellebbezést a járásbíró ítélete ellen a törvényszék, a törvényszék ítélete ellen az ítéletábla, súlyosabb ügyekben a Curia bírálta el (a bíróságok öttagú tanácsaiban, három hivatásos bíróval, két népi ülnökkel). Az 1949-ben felsőbbbíróságoknak elnevezett *ítélőtáblák* 1950-ben *megszűntek*, fellebbezési bíróság maradt a törvényszék és a Curia (később: Legfelsőbb Bíróság). A csekélyebb súlyú ügyekben a fellebbezést szabályozták. A fellebbezési bíróság, amely a tárgyaláson bizonyítást is felvehetett, szabályként hatályon kívül helyezéssel döntött a törvényben felsorolt semmisségi okok esetén, kivételesen megváltoztató határozattal is; a kisebb tényállási hibákat helyesbíthette. Lényegében ezt a perorvoslati (fellebbezési) rendszert vette át az 1951. évi III. tv-be foglalt kódex azzal, hogy bővítette a fellebbezési bíróság reformatórius döntési jogkörét és megszüntette a súlyosítási tilalmat. (Az utóbbit azzal az indokolással, hogy a büntető eljárás feladata nem a vádlott védelme, hanem az objektív igazság megállapítása).

Ezen a rendszeren jelentős változtatásokat hozott az 1954. évi V. tv-ben foglalt eljárási novella. Jellemzői az ellenkező irányban tett lépések a fellebbezési rendszerben, a védelem, a törvényesség megerősítése. A fellebbezés *tanácsulési* elintézése *megszűnt*, maradt a tárgyalás. Fontos szervezeti változtatásként a fellebbezési bíróság három szakbíróból álló tanácsban ítélt. A fellebbezési tárgyaláson *bizonyítást nem lehetett* felvenni. (Bizonyítási hibák miatt az első fokú ítéletet hatályon kívül kellett helyezni és az eljárást megismételteni).

Függetlenítették a fellebbezés tartalmától a fellebbezési bíróság felülbírálati jogkörét; az ítélet megalapozottsága és törvényessége – egyes kivételektől eltekintve – *hivatalból felülbírálat* tárgya lett (*revízió* elve). A *hatályon kívül helyező* határozat vált uralkodó elintézési formává, nemcsak az eljárási, hanem az anyagi jogszabálysértések és a megalapozatlanság eseteiben is. *Megváltoztató* határozatot csak a vádlott terhére történt téves anyagi jogszabály-alkalmazás orvoslása végett lehetett hozni (felmentés, büntetés enyhítése). A novella az *abszolút súlyosítási tilalmat* vezette be; a fellebbezési bíróság a vádlott terhére szóló fellebbezés esetén sem súlyosíthatta a büntetést, hanem súlyosítás céljából az ítéletet hatályon kívül kellett helyezni.

A gyakorlat ezekben a szabályokban a fellebbezési bíróság reformatórius döntési jogkörének túlzott korlátozását látta. Ezért szakirodalmi nézetekkel is előkészítve,¹⁹ már az 1958-ban (16. sz. tvr.) megalkotott novellában sor került módosításokra *ellenkező* (visszafelé mutató) irányban. A fellebbezés elintézése nem érdemi kérdésekben

¹⁸ Ezekre áttekintés: Nagy Lajos: Fellebbezés a büntető perben. Bp. 1960. 43. s. köv., 77. s. köv. p.

¹⁹ L: Nagy i. m. 69–70. p. bőséges irod. hivatkozásokkal.

lehetséges volt *zárt ülésen*. A fellebbezési bíróság a tényállási hibákat (hiányos, iratellenes ténymegállapítások, felderítési hiányosságok, helytelen ténybeli következtetések) – nem ugyan bizonyítás útján, de – maga helyesbíthette, kiegészíthette, akkor, ha a helyes tényállás a bizonyítékok eltérő mérlegelése nélkül,²⁰ az *iratok* alapján *kétségtelenül* megállapítható volt. Bővült a fellebbezési bíróság *reformatórius* döntési jogköre a hatályon kívül helyezési jogkör hátrányára. A tényállási (megalapozottsági) hibák csak akkor vezettek *hatályon kívül helyezésre*, ha azok az említett helyesbítési úton nem voltak kiküszöbölhetőek, de ilyenkor is csak abban az esetben, ha a megalapozatlanság a bűnösség vagy a büntetés megállapítására *lényeges kihatással* volt. A reformatórius döntési jogkör bővült továbbá az anyagi jogszabálysértés orvoslása körében. Ha ugyanígy volt a vádlott terhére fellebbezés, a másodfokú bíróság maga súlyosíthatta a büntetést (vagyis nem kellett e célból az ítéletet hatályon kívül helyezni; relatív súlyosítási tilalom).

2. A perorvoslati rendszer változásainak lényege az 1962. évi 8. sz. tvr-be, valamint az 1973. évi I. tv-be (Be.) foglalt büntető eljárási kódexekben. Az 1962. évi kódex a legutóbbi novellával (1958. évi 16. sz. tvr.) egyező irányban fejlesztette tovább a fellebbezési rendszert, főleg a másodfokú *reformatórius* döntések lehetőségének kiterjesztésével. A fellebbezés nem érdemi kérdésekben lehetséges elintézési formáját, a tanácsulást nyilvánossá tette, a felek felszólalási jogának biztosításával. A fellebbezési bíróság kötelessége lett a *hivatalból* történő, széleskörű felülbírálat, bizonyos kivételekkel (polgári jogi igény stb.). Több terhelt esetén is, kivételesen, lehetséges a jogerős ítéleti rendelkezés felülbírálata is a fellebbezéssel nem érintett terhelt javára bizonyos, ránézve kedvező esetekben. *Megalapozatlanság* esetén a hatályon kívül helyezés nemcsak a tényállási hibák iratok alapján való helyesbítésével, hanem, az egyéb feltételek fennállása esetén, akkor is elkerülhető, ha a tényállási hibákat a másodfokú tárgyaláson felvehető *kisterjedelmű részbizonyítással* ki lehet küszöbölni.

Az ismertetett szabályozás a fellebbezési rendszert kifejezetten *vegyes* jellegűvé tette, mert a másodfokú bíróságot bizonyos kérdésekben kasszatórius, más kérdésekben reformatórius határozat hozatalára jogosította.

A jelenleg hatályos (többször módosított) Be. lényegében a legutóbbi szabályozás *összegezésének*, "kiegyenlített" változatának tekinthető; az első fokú eljárásban előfordult tényállási hibák és törvénysértések másodfokú orvoslásának feltételeit rendszerbe foglalva teremtette meg.

A kritikus pont, a *tényállás másodfokú revíziójának* a lehetősége addig a határig lett megvonva a Be-ben, amelyen túl a másodfokú eljárás már csaknem azonos lenne az *első fokú* eljárással. Másodfokon a korlátlan mértékű bizonyítás ugyanis teljesen új tényállás-megállapítást tenne lehetővé, s a jogkérdéseknek ezen alapuló megoldása is egészen új – (ismételten) első ízben történt – elbírálását jelentené a vádlott cselekményének; ez utóbbi ellen ezért (megint) jogorvoslatot kellene engedni,²¹ ami viszont a perorvoslati rendszer kétfokúvá válását eredményezné, harmadfokon eljáró bírósággal. Mindezekre tekintettel (a harmadfok hiánya miatt) tekinthető indokoltnak a jelenlegi korlátja a másodfokú *bizonyításnak*, amelynek csak a tényállás *hiányossága*

²⁰ L: ezeknek elvi és gyakorlati nehézségére: Móra Mihály–Kocsis Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Bp. 1961. 447. s köv. p. (Szerző: Móra).

²¹ Erre rámutat: Király Tibor (Szerk.: Magyar büntető eljárási jog. II. Egységes jegyzet. Bp. 1966. 179. p.

vagy részben fel nem derített volta miatt van helye (Be. 240. §). Továbbá: a mostani egyfokú fellebbezési rendszerben valószínűleg a végső határig ment el a törvényhozó [Be. 258. § (1) bek. b) pont] azzal is, hogy – kivételesen, csakis a vádlott javára való döntés (felmentés, megszüntetés) esetén – megengedi, bizonyítás útján, az első fokú ítéletben foglalttól teljesen eltérő tényállás megállapítását.

Fellebbezési rendszerünk egyik sajátossága, hogy a vétségi eljárásban ténykérdésben jelentősen kiszélesített reformatórius döntési jogkört kap a fellebbezési bíróság; valamint az is, hogy a kevésbé súlyos (relatív) eljárási szabálysértések okából a hatályon kívül helyezés egyetlen esetre (a vád ki nem merítése) korlátozódik [Be. 274. § (1), 275. § (1) bek.].

3. A. A rendkívüli perorvoslatok közül a perújítást illetően az 1945 után történt módosítások közül az 1954. évi V. tv.-ben foglaltak a legjelentősebbek. Ez utóbbiak lényege: az ügyésznél előterjeszhető perújítási kérelmet bizonyos esetekben maga az ügyész elutasíthatta; a kérelmet vagy az ügyész által előterjeszhető perújítási indítványt a Legfelsőbb Bíróság bírálta el és döntött a perújítás megengedhetősége kérdésében; alaposnak talált kérelem (indítvány) esetén a megtámadott határozatot hatályon kívül helyezte és az ügyet az alapügyben eljáró első fokú bírósághoz utalta.

Az előbbieken az 1962. évi 8. sz. tvr.-be foglalt kódex annyit változtatott, hogy: a) a perújítás megengedhetősége kérdésében az alapügyben első fokon eljáró bíróság szerint illetékes megyei bíróság, mint másodfokú bíróság határozott; a Legfelsőbb Bíróság csak akkor, ha az alapügyben első fokon megyei bíróság vagy a Legfelsőbb Bíróság járt el, avagy az utóbbi törvényességi óvás folytán érdemi határozatot hozott; b) a megtámadott határozat hatályon kívül helyezésére nem a megengedhetőség kérdésében döntö, hanem az elrendelt perújítási tárgyaláson eljáró bíróság a jogosult.

A jelenleg hatályos Be.-nek a perújítással összefüggő fontosabb, a korábbi jogi szabályozást módosító szabályai: a) a terhelt javára az ügyész köteles perújítást kezdeményezni, ha az Alkotmánybíróság a jogerősen lezárt bírósági eljárás felülvizsgálatát elrendelte; b) a védő nem élhet perújítási kérelemmel, ha a terhelt ezt megtiltotta; c) a perújítás megengedhetősége kérdésében minden esetben az alapügyben eljáró első fokú bíróság határoz.

B. Az 1896. évi Bp.-ben szabályozott "perorvoslat a jogegység érdekében" elnevezésű intézményt az 1949. évi XI. tv. "törvényességi perorvoslat"-ra, az 1951. évi III. tv. "törvényesség érdekében használt perorvoslat"-ra, az 1954. évi V. tv. "törvényességi óvás"-ra változtatta. Az utóbbi jogszabály egyúttal alapvető változtatásokat is hozott e rendkívüli perorvoslat rendszerében: a Legfelsőbb Bíróság határozatai is, megalapozatlanság okából is, a terhelt terhére is támadhatók, a Legfelsőbb Bíróság elnöke által is; az óvás folytán tartott ülésen a védő és a fogva lévő terhelt jelenléte kötelező, a felek felszólalhatnak; súlyos eljárási szabálysértés (hatáskör stb.) esetén kötelező, egyéb törvénysértés esetén lehetséges a hatályon kívül helyezés; a Legfelsőbb Bíróság nem, hanem csak az új eljárásban ítélező bíróság hozhat a terheltre hátrányosabb rendelkezést, de csakis az óvás bejelentésétől számított 1 éven belül; ilyen eseteken kívül a Legfelsőbb Bíróság határozatának a felekre nincs hatálya.

Az 1962. évi 8. sz. tvr.-be foglalt kódex nem, de a Be. már tartalmazott a rendszert is érintő változtatásokat. Ezek: törvénysértő vagy megalapozatlan vádelejtés alapján hozott eljárás-megszüntető végzés ellen a legfőbb ügyész emelhet óvást; a Legfelsőbb Bíróság határozatainál a visszamenőleges (ex tunc hatály) érvényesül az

alkalmazandó jogszabályokat és – megalapozatlanság kivételével – a tényállást illetően; az óvás elbírálásánál érvényesül az *óváshoz kötöttség* (tartalomban, terjedelemben és irányban); 1 éven túl a terhelt terhére csak *deklaratív* hatályú határozat hozható.

C. *Legújabb* és alapvető változások a rendkívüli perorvoslati rendszerben. Az *Alkotmánybíróság* 1992-ben a *törvényességi óvást* érintő törvényi rendelkezéseket *megsemmisítette*. Az indokok: a jogerős bírói határozatok a jogállamban jóval nagyobb jelentőségük annál, semhogy az ilyen határozatokat esetleges tévedéseik miatt – új bizonyítékok felhozása (perújítás) nélkül – perorvoslattal lehessen megtámadni, éspedig az igazságügyi szervek legmagasabb vezetői részéről, a terhelt terhére is. Ezután teremtette meg a törvényhozás (1992. évi LXIX. tv. 8. §) a *felülvizsgálat* intézményét a korábbi törvényességi óvástól lényegesen eltérő elvi alapokon (bár van hasonlóság is: lehetséges felülvizsgálat a terhelt terhére). Az új rendelkezések a Be-nek a korábbi törvényességi óvásról rendelkező 284–291/A §-ainak helyébe léptek.

Felülvizsgálatnak csak *másodfokú bírósági ügydöntő határozat* ellen van helye, ha a határozat *törvénysértő*: a) a *bűnösség* (felmentés, elítélés, kényszergyógykezelés, eljárás-megszüntetés) kérdésében, avagy b) a *büntetés* vagy intézkedés kérdésében – törvénysértő minősítéssel vagy más anyagi jogszabálysértéssel (ide nem értve a törvényes büntetési tétel keretei között hozott döntést) – hozott rendelkezések tekintetében; illetőleg azért, mert c) a határozat meghozatalára *súlyos eljárási törvénysértéssel* került sor. (Az utóbbi esetben az *első fokú* bíróság jogerős ügydöntő határozata is támadható). E taxatív felsorolásból kitűnőleg *ténykérdésben* felülvizsgálatnak *nincs helye*.

A felülvizsgálati indítvány benyújtására *alanyi jogon jogosultak* (a felek és egyes más személyek) csak *egy ízben* indítványozhatnak felülvizsgálatot, és a *terhelt terhére* csak a határozat közzlésétől számított *6 hónapon belül*.

A felülvizsgálati indítványt a Legfelsőbb Bíróság három hivatásos bíróból, a Legfelsőbb Bíróság határozata elleni indítványt öt hivatásos bíróból álló tanácsa bírálja el nyilvános ülésen, az *ügyész*, a *védő* és a *fogva lévő terhelt* kötelező jelenlétében. (Egyes esetekben tanácsüléssel). Az ülésen a felek és a felülvizsgálatra jogosultak felszólalhatnak.

A Legfelsőbb Bíróság *felülvizsgálati jogköre*: ha csak a bűnösség kérdését támadták, felülbírálandó a büntetés is és fordítva; súlyos eljárási szabálysértés akkor is felülvizsgálat tárgya, ha a felülvizsgálatot más okból kezdeményezték; a terhelt terhére indítványozott felülvizsgálat esetén a felülvizsgálatot a terhelt javára szólan is teljesíteni kell.

A Legfelsőbb Bíróság, ha a felülvizsgálati indítványnak nem ad helyt, a megtámadott határozatot *hatályában fenntartja*; az indítvány alapossága esetén rendszerint *hatályon kívül helyező* és az eljárást megismételtető határozatot hoz. Anyagi jogszabálysértés orvoslása során a Legfelsőbb Bíróság a terhelt javára maga is meghozhatja a törvénynek megfelelő érdemi határozatot.

ERVIN CSÉKA

CHANGEMENTS DU SYSTÈME DE VOIS DE RECOURS
EN PROCÉDURE PÉNALE DE HONGRIE

(Résumé)

L'étude présente les changements du système de vois de recours en procédure pénale à partir de la deuxième moitié du XIXème siècle jusqu'à nos jours.

Il traite le système de deux instances du code d'instruction criminelle premier de la Hongrie (1896), y compris ses modifications faites avant la guerre deuxième mondiale. L'auteur explique les règles fondamentales du système de vois de recours d'une instance entrées en vigueur après la guerre, dans l'ordre de succession des lois: 1949, 1951, 1954, 1958, 1962, 1972 et 1992. Il analyse les caractéristiques du système composite de vois de recours réalisé en Hongrie: quant à la question de fait et de droit procédural, le tribunal d'appel dispose d'une juridiction de cassation; en ce qui concerne de la question de droit matériel, le tribunal d'appel dispose d'une juridiction de réformation. On se fait valoir le principe d'interdiction de l'aggravation de la peine. L'étude s'occupe des vois de recours extraordinaires aussi: pourvoi en révision; annulation dans l'intérêt de la loi.